

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

STATE POLICY REGARDING THE FORMATION OF AN EFFECTIVE FINANCIAL SECURITY SYSTEM

У статті розкрито поняття «фінансова безпека держави»; визначено завдання щодо вдосконалення безпеки фінансової системи та шляхи її методи забезпечення фінансової безпеки держави; окреслено чинники внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці держави. Зазначено, що фінансова система з метою вдосконалення її безпеки повинна реалізувати такі завдання: підтримання національної валюти в стабільному та конкурентоспроможному стані; створення умов, що забезпечують інтенсивне утворення конкурентоспроможного національного фінансового капіталу тощо. Методами забезпечення фінансової безпеки держави є: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення та прогнозування загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки; вироблення порогових значень фінансових та соціально-економічних показників, перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу; розробка та реалізація конкретних заходів спрямованих на попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави. З метою вдосконалення системи фінансової безпеки, необхідним, зокрема є: створення якісної фінансово-банківської системи, спрямованої на забезпечення фінансової самодостатності та безпеки держави; заходи щодо компаній, які проводять обмежувальну ділову політику, що створює умови конкуренції; встановлення меж іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій; обмеження доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціокультурного розвитку держави; розроблення ефективних систем контролю залучення та використання коштів іноземних заощаджень тощо. Акцентується на тому, що з огляду на сучасні реалії в розвитку світової економіки формування ефективної системи фінансової безпеки України має ґрунтуватися на комплексній багаторівневій системі моніторингу динаміки всіх основних фінансово-економічних процесів у державі. Проте цей процес потребує оновлення розроблених чинників впливу на фінансову безпеку країни, доопрацювання та уточнення її критеріїв та показників, механізму визначення рівнів тощо.

Підкреслюється, що потрібно розробити чинні шляхи вдосконалення системи фінансової безпеки, зокрема: створення якісної фінансово-банківської системи, спрямованої на забезпечення фінансової самодостатності та безпеки держави; заходи щодо компаній, які проводять обмежувальну ділову політику, що створює умови конкуренції; встановлення меж іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій; обмеження доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціокультурного розвитку держави; розроблення ефективних систем контролю залучення та використання коштів іноземних заощаджень тощо.

Ключові слова: безпека, вдосконалення системи фінансової безпеки держава, державна політика, завдання фінансової безпеки, загрози фінансовій безпеці, регулювання,

управління, формування, чинники впливу на фінансову безпеку держави.

The article reveals the concept of "financial security of the state"; the task of improving the security of the financial system and the ways and methods of ensuring the financial security of the state are defined; the factors of internal and external threats to the financial security of the state are outlined. It is noted that the financial system in order to improve its security should implement the following tasks: maintaining the national currency in a stable and competitive state; creation of conditions that ensure intensive formation of competitive national financial capital, etc. The methods of ensuring the financial security of the state are: objective and comprehensive monitoring of the economy and the financial sphere in order to identify and forecast threats to the interests of financial security objects; development of threshold values of financial and socio-economic indicators, exceeding which can provoke financial instability and financial crisis; development and implementation of specific measures aimed at prevention, neutralization and elimination of threats to the financial security of the state. In order to improve the system of financial security, it is necessary, in particular, to: create a high-quality financial and banking system aimed at ensuring financial self-sufficiency and security of the state; measures against companies that conduct restrictive business policies that distort the conditions of competition; establishing the limits of foreign participation in the capital of domestic organizations; restrictions on the access of foreign investments in industries recognized as particularly important for the economic and socio-cultural development of the state; development of effective control systems for attracting and using funds from foreign loans, etc. Emphasis is placed on the fact that in view of the current realities in the development of the world economy, the formation of an effective system of financial security of Ukraine should be based on a complex multi-level system of monitoring the dynamics of all the main financial and economic processes in the state. However, this process requires updating the developed factors of influence on the country's financial security, refining and clarifying its criteria and indicators, the mechanism for determining levels, etc.

It is emphasized that it is necessary to develop current ways of improving the financial security system, in particular: the creation of a high-quality financial and banking system aimed at ensuring financial self-sufficiency and security of the state; measures against companies that conduct restrictive business policies that distort the conditions of competition; establishing the limits of foreign participation in the capital of domestic organizations; restrictions on the access of foreign investments in industries recognized as particularly important for the economic and socio-cultural development of the state; development of effective control systems for attracting and using funds from foreign loans, etc.

Key words: security, improvement of the financial security system of the state, state policy, tasks of financial security, threats to financial security, regulation, management, formation, factors influencing the financial security of the state.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.35.22>

Пеньков М.С.

аспірант,

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Внутрішня та зовнішня стабільність будь-якої країни, її процвітання та економічний розвиток і конкурентоспроможність на міжнародному ринку забезпечуються ефективністю функціонування економіки країни та гарантією її фінансової безпеки держави. Національна безпека країни залежить від усіх аспектів її фінансової безпеки, оскільки дефіцит у фінансових коштах спричиняє недофінансування потреб в різних економічних сферах і становить загрозу національній безпеці.

Фінансова безпека країни тісно взаємопов'язана з національною безпекою загалом, відтак загроз з боку інших аспектів національної безпеки впливають на рівень загроз фінансової безпеки держави. Тому постає завдання пошуку шляхів формування ефективної системи фінансової безпеки, що підкреслює актуальність порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади фінансової безпеки та практичному втіленню їхніх основних положень присвятили свої наукові праці О. Барановський [1]; О. Василик та С. Мочерний С. [3]; Н. Кравчук [10]; В. Мартинюк В., Я. Зволяк Я., О. Баранецька [12]; О. Марченко, Я. Пушак, І. Ревак [13]; І. Якушик, В. Головій, Т. Городецька, Б. Бузинар [19] та ін. Стан фінансової системи України до 2005 року глибоко висвітлено в монографії В. Опаріна [16].

Різні аспекти фінансової безпеки держави досліджували вчені, зокрема В. Білоус (правове регулювання інвестиційної безпеки як складова фінансової безпеки держави) [2], О. Власюк (актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації) [4], В. Даценко (гарантування фінансової безпеки держави в умовах глобалізації) [6], А. Калантай (фінансова безпеки в контексті національних інтересів) [9], О. Ладюк (характеристика складників фінансової безпеки) [11], О. Мелих (фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення) [14], Н. Носань (системний підхід до управління фінансовою безпекою держави) [15], Ю. Сапачук (фінансова безпека як складова сучасної фінансової політики) [14] Н. Шевченко (фінансова безпека країни держави в глобалізаційних умовах) [6] та ін.

Мета статті — розкрити поняття «фінансова безпека держави»; визначити завдання щодо вдосконалення безпеки фінансової системи та шляхи й методи забезпечення фінансової безпеки держави; окреслити чинники внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці держави.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, вектор напрямку соціально-економічного прогресу національних господарств значною мірою залежить від стану сформованості економічної безпеки держави, у системі якої важливу роль відіграє фінансова складова [7, с. 9]

Фінансова безпека – не лише національна проблема, а визначальна детермінанта сучасної глобальної економіки, що формується шляхом поглиблення і взаємодії транснаціоналізації та міжнародної регіональної економічної інтеграції [13, с. 30].

Як різноаспектне поняття фінансова безпека означає «захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання» [14, с. 268].

Як зазначає О. Власюк, фінансова безпека – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, зокрема такий стан бюджетної, податкової, грошовокредитної, валютної систем, фондового ринку, фінансів банківського та реального секторів, детінізації економіки, який гарантує спроможність держави ефективно формувати і використовувати фінансові ресурси для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку [4, с. 34].

Фінансова безпека трактується як «надійна захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз» [3, с. 807], ґрунтовний складник економічної безпеки держави. На фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави» [8, с. 68].

Основне завдання держави в контексті забезпечення фінансової безпеки держави – створення економічного, політичного, правового середовища та інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси тощо. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, у розробці яких критеріями для підтримання фінансової безпеки на макрорівні є її складові, а основними стабілізаційними напрямками можуть бути: зниження дефіциту державного бюджету; ліквідація нецільового використання бюджетних коштів та заборгованості із соціальних виплат; здійснення бюджетної реформи; удосконалення податкової системи; детінізація економіки; зниження інфляції; створення достатнього золо-

товалютного запасу держави; вдосконалення національної банківської системи; реалізація виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень; забезпечення позитивної динаміки платіжного балансу тощо [9].

Фінансова безпека має «гарантувати виконання головних завдань фінансової системи країни: мобілізація та акумуляція фінансових ресурсів; алокація фінансових ресурсів та контроль за їхнім ефективним використанням; забезпечення оптимального розподілу та перерозподілу ВВП» [16, с. 10].

Як зазначає О. Мелих, вкрай негативно позначається на забезпеченні фінансової безпеки і нагромадження державної заборгованості, яка виступає джерелом наповнення дохідної частини бюджету з метою покриття його дефіциту та надає можливість зміцнити фінансовий стан країни й уникнути розкручування інфляції. Проте, незважаючи на низку переваг, державний борг як джерело додаткових фінансових ресурсів за умов спрямування запозичень на задоволення поточних витрат зумовлює перманентний бюджетний дефіцит та його зростання, що надалі призводить до зниження видатків у зв'язку з необхідністю обслуговування й погашення боргових зобов'язань, зниження рівня життя населення, зниження рівня довіри до уряду з боку інвесторів і зростання відсоткових ставок, втрати фінансової незалежності та банкрутства країни як позичальника [14, с. 269].

Основними функціями фінансової безпеки є: регуляторна (забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків); захисна (захист державної економічної системи від внутрішніх та зовнішніх загроз); інноваційна (прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію його можливих негативних наслідків); попереджувальна (передбачення виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовці економічної системи до їхнього протистояння); соціальна (повне задоволення вимог усіх членів суспільства та повного узгодження інтересів громадян, захист їхніх прав і свобод, підвищення рівня та якості життя).

Так серед внутрішніх чинників, що становлять найбільшу загрозу фінансовій безпеці держави, варто виділити перманентний бюджетний дефіцит, низьку ефективність бюджетної та податкової політик, високі темпи інфляції, надмірний рівень внутрішньої заборгованості, курсову нестабільність, низький рівень розвитку фінансового ринку, інвестиційної та інноваційної активності, недостат-

ність золотовалютних резервів, слабкість грошово-кредитної системи, нестабільність банківської системи, тінізацію економіки тощо [там само, с. 269].

Чинниками внутрішніх загроз фінансовій безпеці держави можна назвати незавершеність реформування фінансово-кредитної сфери (організаційно-правова, адміністративна та інституційна, політична нестабільність); зниження інвестиційної та інноваційної активності; штучність курсу національної валюти; низька ефективність бюджетно-податкової системи; низький рівень доходів населення; нераціональний розподіл банківською системою кредитних ресурсів у стратегічно важливі види економічної діяльності тощо.

Головний зовнішній виклик фінансовій безпеці пов'язаний з тим, що об'єктивний процес інтеграції країни у світове співтовариство може супроводжуватися неконтрольованим зростанням зовнішньої заборгованості, обмеженням присутності держави на зарубіжних фінансових ринках, вивезенням за кордон валютних запасів, гальмуванням розвитку власної фінансової інфраструктури, послабленням фінансової самостійності у вирішенні найболючіших питань соціально-економічного розвитку країни, а також позицій вітчизняних підприємств, організацій і установ [1, с. 27].

Зовнішні загрози фінансовій безпеці держави спричинені, виникають через суперечливі чинники: 1) світову глобалізацію – з одного боку, та невизначеністю держави у сучасному геополітичному просторі, непричетністю до інтеграційних процесів – з іншого; 2) обмеженістю доступу до зарубіжних фінансових ринків, безконтрольністю щодо накопичення зовнішньої заборгованості – з одного боку, та втручанням міжнародних фінансових організацій у внутрішні справи держави тощо.

Дослідники В. Даценко та Н. Шевченко чинниками, що безпосередньо впливають на рівень фінансової безпеки держави: безпека економічної системи, що спирається на експортні можливості економіки; розвиток світових фінансових ринків; безпека інвестицій для внутрішніх та зовнішніх вкладників; коливання попиту та пропозиції на міжнародному фінансовому ринку тощо [6].

Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю дер-

жави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [18].

Як зазначає Ю. Сапачук, у сутність поняття «фінансова безпека» закладено її взаємозв'язок з національною безпекою країни в цілому, оскільки дефіцит фінансових ресурсів може призводити до недофінансування базових потреб у різних сферах життєдіяльності суспільства та уповільнення економічного розвитку [17, с. 261].

Учені Н. Верхоглядова та І. Олініченко серед принципів фінансової безпеки як складника економічної безпеки держави вказують на принцип системності та комплексності, під якими розуміють необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження та врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів щодо розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору вищого рівня [5].

На думку Н. Носань [15], принцип системності в управлінні фінансовою безпекою держави полягає у формуванні системи органів, структур та механізмів для спрямування владного впливу на використання наявних у фінансовій системі ресурсів для забезпечення захисту фінансових інтересів держави, бізнесу та населення від деструктивного впливу різних небезпек, ризиків і загроз. Причому, необхідно враховувати і внутрішні національні фінансові інтереси (окреслюють напрями державної політики у фінансовій сфері), й зовнішні (моделюють фінансову поведінку держави у структурі глобальної фінансової системи).

Серед методів забезпечення фінансової безпеки держави вчені називають: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки та фінансової сфери з метою виявлення та прогнозування загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки; вироблення порогових значень фінансових і соціально-економічних показників, перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу; розробку та реалізація конкретних заходів спрямованих на попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави [14, с. 268].

З огляду на сучасні реалії в розвитку світової економіки формування ефективної системи фінансової безпеки України має ґрунтуватися на комплексній багаторівневій системі моніторингу динаміки всіх основних фінансово-економічних процесів у державі. Проте цей процес потребує оновлення розроблених чинників впливу на фінансову безпеку країни,

доопрацювання та уточнення її критеріїв та показників, механізму визначення рівнів тощо. Фінансова система з метою вдосконалення її безпеки повинна реалізувати такі завдання: підтримання національної валюти в стабільному та конкурентоспроможному стані; створення умов, що забезпечують інтенсивне утворення конкурентоспроможного національного фінансового капіталу тощо.

Необхідним також є пошук нових шляхів удосконалення системи фінансової безпеки, зокрема: створення якісної фінансово-банківської системи, спрямованої на забезпечення фінансової самодостатності та безпеки держави; заходи щодо компаній, які проводять обмежувальну ділову політику, що спотворює умови конкуренції; встановлення меж іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій; обмеження доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціокультурного розвитку держави; розроблення ефективних систем контролю залучення та використання коштів іноземних запозичень тощо.

У процесі розробки державної політиці щодо фінансової безпеки країни потрібно екстраполювати у майбутню високу конкурентоспроможність та фінансова незалежність держави на світовій економічній арені. Це означає здатність країни реалізовувати власну фінансову політику, незважаючи на глобальні фінансові виклики та зіткнення національних інтересів, повною мірою виконувати всі завдання та досягати поставлених цілей, керувати розробкою державних механізмів управління функціонуванням національної фінансової системи. Необхідно розробити спеціальні заходи впливу на розвиток фінансової системи, це, зокрема, – суспільно-економічні відносини, спрямовані на забезпечення оптимального функціонування фінансової системи держави.

Неодмінною ознакою державної політики щодо визначення шляхів удосконалення фінансової безпеки країни є також і здатність до розширеного відтворення, що передбачає достатнє забезпечення фінансовими ресурсами, необхідним для виконання функцій та задоволення потреб, досягнення їхньої збалансованості ліквідності як умовою розширеного відтворення.

Висновки. Отже, державна політика щодо формування системи фінансової безпеки країни та визначення шляхів її вдосконалення повинна враховувати загальні характерні риси фінансово-економічної безпеки країни, зокрема, передусім, захищеність національних інтересів у фінансовій сфері, що визначає рівень захищеності ключових інтересів дер-

жави, регіонів, громадян та підприємницьких структур у сфері національних та міжнародних фінансів від впливу широкого кола ендогенних та екзогенних негативних чинників. Окрім того, необхідно дотримуватися принципів стабільності та ефективності фінансової системи, здатних забезпечити її стійкість до впливу зовнішніх і внутрішніх чинників та можливість досягти стратегічних і тактичних цілей розвитку держави в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
2. Білоус В. Т. Правове регулювання інвестиційної безпеки – складова фінансової безпеки держави. *Наука і правоохорона*. 2017 р. № 1(35). С. 12–20.
3. Василик О., Мочерний С. Фінансова безпека. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.
4. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. Київ : НІСД, 2014. 432 с.
5. Верхоглядова Н. І., Олініченко І. В. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_3.
6. Даценко В. В., Шевченко Н. І. Гарантування фінансової безпеки держави в умовах глобалізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електронний журнал. 2012. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=486>.
7. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
8. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека. *Віче*. 1998. № 11. С. 61–73.
9. Калантай А. М. Роль і місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 143–153.
10. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2010. 277 с.
11. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка* : електронний журнал. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5280>.
12. Мартинюк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека : навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2016. 264 с.
13. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
14. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. Випуск 12. Ч. 2. С. 266–272.
15. Носань Н. Системний підхід до управління фінансовою безпекою держави. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 19–24.
16. Опарін В. М. Фінансова система України : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 239 с.
17. Сапачук Ю. М. Фінансова безпека – складова сучасної фінансової політики. *Теоретичні та прикладні питання економіки* : збірник наукових праць ВПЦ «Київський університет». 2010. Випуск 23. С. 257–265.
18. Фінансова безпека держави у системі економічної безпеки. URL: https://pidru4niki.com/15931106/finansii/finansova_bezpeka_derzhavi.
19. Фінансово-економічна безпека: навчальний посібник / Якушик І. Д., Головій В. М., Городецька Т. Е., Бузинар Б. А. Київ : ДП Видавництво «Зовнішня торгівля», 2012. 416 с.